

## MÜBADELE (EXCHANGE)(\*) VE ÇATIŞMA KURAMLARINDA AİLE

Sevinç ÖZEN(\*\*)

Aile kurumuna ilişkin kuramsal yaklaşımların pek çok sınıflandırmasının yapıldığı görülmektedir(1). Aile alanında çalışanların daha çok "kavramsal çerçeveler" terimi ile ifade ettikleri kuramsal yaklaşımlar ilk kez Reuben Hill ve Donald Hansen tarafından 1960'larda yayınlanan bir makalede(2) sınıflandırılmıştır: Etkileşimci, yapısal-işlevselci, durumsal, kurumsal ve gelişimsel çerçeveler.

Harold Christensen, aile analizinde Freud'un yaklaşımının ve diğer psiko-analitik yaklaşımların değil, sosyolojik çerçevelerin kullanılması gerektiğini belirtir(3).

Jetse Sprey de, aile çalışmalarında temel bir bakış açısının kullanılmasından ziyade, aile kuramında bütünleşme ve daha işlevsel bileşimlerin yapılmasından yanadır(4).

William Hays ise, aile sosyologlarının ortaya koymuş olduğu kuramsal çerçevelerin kullanım sıklığına ilişkin bir araştırma yapmıştır(5). Araştırma Amerikan Sosyoloji Derneği'nin Evlilik ve Aile Bölümünün 300 üyesi arasından seçilen örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Deneklere, araştırmalarında (aileye ilişkin eğitim, öğretim, araştırma ve danışmanlık alanlarında) en fazla hangi kuramsal çerçeveleri ve kuramcıları tercih ettikleri ve kullandıkları soruları yöneltilmiştir. (Sunulan seçenekler: Tek bir yaklaşım kullanmama, yapısal-işlevsel, gelişimsel, sembolik etkileşimci, Freud'un yaklaşımı, çatışma ve mübadele yaklaşımları, Diğerleri arasında sosyometrik yaklaşım, davranışçı yaklaşım, tarihsel-kurumsal yaklaşım, ahlâk felsefesi, disiplinlerarası yaklaşım gibi yaklaşımlar vardır).

---

(\*) Bu yazıda mübadele sözcüğü exchange sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.

(\*\*) Yrd.Doç.Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Çalışmanın bulguları, aile kuramında "üç büyük"lerin yapısal-işlevsel, sembolik etkileşimci ve gelişimsel kuram alandaki önemini koruduğunu göstermiştir. Bununla birlikte mübadele ve çatışma kuramları önemi giderek artan kuramlardır. Tek bir yaklaşım kullanmama (birden fazla yaklaşımın birlikte kullanılması) seçeneği de önemle vurgulanmaktadır.

Bu makalede, önemi giderek artmakta olan mübadele ve çatışma kuramlarının aileye yaklaşımları ele alınacaktır. Mübadele ve çatışma kuramlarının kavramları ve varsayımlarından, aileye nasıl uygulandığından sözedilecektir.

### Mübadele Kuramı ve Aile

Bu kurama göre günlük yaşamımız gözönüne alındığında belirli mübadelelerin yer almadığı gün yoktur ya da çok azdır. İş, hediyeler, duygu ya da düşünceler vb. Bazı mübadeleler, özellikle ekonomik olanları kurumsallaşmış ve belirlenmiştir.

İnsanlararası ilişkilerde mübadele kavramının önemini vurgulayan bu kuram, insanların birbirlerine bağımlı oldukları, kaçınılmaz olarak karşılıklı bir şeyler alıp verdikleri, insanların birbirlerine kaçınılmaz olarak gereksinmeleri olduğu sayılısından hareket etmektedir.

Bu kuramın hareket noktasını(6), Durkheim'ın "iki katlı insan" (homoduplex) kavramıyla daha iyi anlayabiliriz. Yani, insan, "herşeyi kendisine ilişkin olarak ve kendi görüş açısından ifade eden "olma katından, kendisi gibi diğer canlılarla olan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin zorlayıcı gerçekleri yoluyla, diğer kata, "dünyayı sonsuzluk görüntüsü altında tanıyan, davranışlarıyla kendi amaçlarını aşan, amaçları gerçekleştirmeye çalışan "insan katına çıkmıştır. Bu noktadan hareketle, kendini yönlendiren bir canlının akılcı uyum sağlamasının niteliği üzerinde durulur. Bireyin değerli bulunduğu şeyleri ve çevredeki benzer canlıların istenilen biçimde davranmalarını sağlamak için kullanılması gereken taktik ve stratejileri öğrenme sürecinin tanınmasıyla devam edilir. Burada böyle bir canlının, büyük bir olasılıkla kendinde başkalarının onda değerli buldukları nitelikler ve davranışlara değer vermeye başlayacağı sayılısı vardır. Daha sonra, alışverişte bulunan tarafların, alışverişin kapsamına giren şeylerin ve alışverişin

düzenlendiği sembolik ortam ve kurumsal biçimlerin uygunluğunu tanımlayan kuralların evrimine yönelir.

Sosyal mübadele kuramının öncüleri, sosyal psikolog John W. Thibaut - Harold H. Kelley ve sosyolog George Homans - Peter Blau'dur. Bunun yanısıra, Kingsley Dawis, Alvin W. Gouldner, John N. Edwards ve John Scanzoni de kuramın öncülerindendir.

Bu kuramın temel kavramları, mübadele, karşılıklık, anlaşma, davranış kaynaklar, ödül-maliyet, dağıtıcı adalet, dürüst (adil) mübadele ve güçtür(7).

Sosyal mübadele kuramı konusunda kapsamlı çalışmalarıyla tanınan V.G. Foa, mübadeleye konu olan kaynakları sevgi, statü, mallar, para, hizmetler ve bilgi olarak sınıflandırmıştır(8).

Sosyal mübadele veya sosyal seçim kuramı, insanların seçim yapma çabasına ve ödülleri en yükseğe çıkaracakları ve/veya bedelleri en aza indireceklerini bekledikleri inancına dayanır.

Yani bu kuramın genel ilkesi, insanların maliyeti yüksek davranıştan kaçındığı, ödüllerin maliyetlerden fazla olduğu durumları tercih ettiği şeklindedir. Kişi ödül ve maliyetlerin algısına dayalı olarak en iyi sonucu (outcome) seçecektir (9).

Sosyal mübadele kuramı, belirli sosyal koşullar içinde (yaş, ırk, cinsiyet, sınıf) belirli davranış ürünlerinin (evlilik, cinsellik, istihdam) ortaya çıkma nedenini açıklamaya çalışır (10).

Sosyal mübadele kuramının temel kavramlarından olan ödüller, kişinin bir diğer kişiden, bir ilişkiden veya bir statüden elde ettiği hem fiziksel ve hem psikolojik memnuniyet ve doyumlardan ibarettir. Örneğin evli olma, pek çok bakımdan bir ödül kaynağıdır. Bir kişinin eşyle etkileşimi memnun edicidir, evlilikle gelen bir rahatlık ve psikolojik anlamda güvenlik vardır. Maliyetler (bedeller) ise iki türdür. Cezalar ve vazgeçilen ödüller. Örneğin anneliğin maliyeti iki türdür: Çocuk bakımı, bir yandan uyku kaybına, sinirliliğe, eklem ve kas ağrılarına neden olabilir. Öte yandan pek çok anne, çocuklarını büyütme dönemleri boyunca işlerini bırakırlar. İş arkadaşlarının arkadaşlığının kaybedilmesi,

vazgeçilen ücret ve kazançlar, çocuk büyütmenin diğer maliyetidir (11).

Bu kuramın genel varsayımları şunlardır:

1) İnsan davranışı rasyoneldir. İnsanlar ödülleri fazlalaştırma ve maliyeti azaltma uğraşındadır.

2) Tüm davranışlar bazı maliyetleri içerir. Davranışlar seçimleri içerir.

3) Sosyal davranış, geçmişte ödüllendirilmişse, tekrarlanması olasıdır.

4) Sosyal mübadeleler, karşılıklılık ilkesiyle yönetilmektedir. Diğerlerine ödüller verenler de aynı şekilde karşılığını beklemektedirler. Bu ilke, mübadele ilişkilerinin normatif dürüstlük kuralıyla yönetildiği anlamına gelir(12).

Mübadele kuramının öncüsü olarak kabul edilen Homans, davranış psikologları ile tutarlılık gösterir. İnsanlar da hayvanlar gibi, ihtiyaç, ödül ve takviyeye dayalı olarak etkiye tepki gösterirler. Mübadele ilişkilerinde ödüllerin maliyete orantılı olacağı beklenmektedir. (dağıtıcı adalet nosyonu)

Blau ise, Homans'tan farklılaşır, ve sembolik etkileşimlerle tutarlı bir perspektif sunar. Yani, mübadele, tümüyle bireylerin davranışıyla açıklanamamaktadır. Mübadele, daha subjektif ve yorumlayıcıdır. İnsan aklı, etkiye (stimuli) kavramsallaştırma, tanımlama, değerlendirme, yansıtma ve sembolleştirme ile subjektif olarak tepki gösterir. Sonuç olarak, davranış sonuçlarının açıklanması, roller alabilen, sosyal çıkarlarına sahip, sembolik olarak etkileşen aktörlerin bir fonksiyonudur(13).

Blau, sosyal mübadelede ilişkilerin eşit olmayan bir şekilde dağılımından söz etmektedir. Diğer bir deyişle, böyle bir mübadelede karşılıklılıktan çok bağımlılık ilişkileri sözkonusudur. Sosyal mübadele, karşı tarafın şiddetle gereksinme duyduğu hizmetleri sağlayan/sağlayabilecek kaynakları elinde bulunduran taraf nüfuz kazanmakta ve karşı tarafı kendisine bağımlı duruma getirmektedir. Blau, eşitsizliği sağlayan koşulları açıkladıktan sonra bağımlı duruma gelen tarafın/nüfuz sahibinin de gereksinme

duyabileceği hizmetleri, eğer kaynakları varsa sağlayarak, ondan elde ettiği hizmetler için başka bir kaynak bularak, gereksinme duyduğu hizmetleri elde etmek için zor kullanarak veya kendisine sağlanan bu hizmetler olmaksızın da yaşamını sürdürmeyi öğrenerek bağımlılığını azaltabileceğini, karşı tarafın nüfuzunu kırabileceğini, dolayısıyla mübadelede karşılıklığı ve eşitliği gerçekleştirebileceğini belirtmektedir(14).

Özetle yukarıdaki özelliklere sahip olan mübadele kuramının aileye uygulanışında ilk hareket noktası, evliliğin bir mübadele ilişkisi temeline kurulduğu şeklindedir. Levi-Strauss'un analizinde, işbölümü, karı-koca arasındaki mübadeleyi güçlendirir; böylece evliliği ekonomik bir zorunluluk, gereklilik kılar. Levi-Strauss'ya göre, incest yasağı, mübadeleyi sağlayan "karşılıklı ilişki normu"nu oluşturur ve bu nedenle aynı soydan gelen aileler kendi içinden eş seçmemekte ve diğer yabancı ailelerle birlikte yaşamaktadır(15). Yani ilkel toplumlarda dıştan evlenme ve evlilik kuralları iki klan veya kabile arasındaki mübadele sistemini dile getirir, modern toplumlarda evlenme sadece iki birey arasındaki bir mübadele biçimidir. Bu mübadele aşiretsel veya kişisel niteliklere uygun olarak farklı stratejilere sahip olsa da, Levi-Strauss'un deyimine uygun olarak evliliğin, mübadelenin ilk biçimi olmasını engellememektedir(16).

Kingley Davis de, pek çok zenci erkek-beyaz kadın evliliğinin, erkeğin mesleki başarısının kadının yüksek toplumsal durumuna tekabül eden bir mübadele olarak gerçekleştiğini açıklar. Goode da, tüm arkadaşlık sistemlerinin, sözleşmeye dayalı pazar sistemleri olduğunu belirtir(17).

Glen Elder'a göre, kadınlar yüksek statülü erkeklerle evlenebilirler, çünkü onlar erkeğin yüksek sosyal pozisyonu için "güzellik ve cazibelerini" mübadele edebilirler(18), Mübadele kuramının açıklamaları boşanmaya da uyarlanmıştır. Boşanma ortaya çıktığı zaman, ilişkiyi sürdürmenin ödülleri daha düşük, maliyetin ise tek başına yaşamının maliyetinden daha yüksek olduğunu tartışır(19).

Mübadele kavramları çerçevesinde, Murstein'in eş seçimi kuramı, bir çiftin arkadaşlık ilişkilerine girmeden önce birbirinin varlık ve yükümlülüklerini (maddi nitelikler, aile durumu vb.) değerlendirmesini, ilk "etki" aşaması olarak ortaya koymaktadır.

Murstein'in karşılıklı çekim kavramı Blau'nun kavramıyla uyum içindedir. İkinci aşama, karşılıklı olarak çıkarların, ilgi ve eğilimlerin, tutumların ve inançların açığa vurulmasını içerir, üçüncü ya da rol aşaması, çiftten herbirinin içten davranışlarının karı-koca rollerini yerine getirmeye uygun olup olmadığına karar verme aşamasıdır(20).

Mübadele kuramını, Luker, kadınların doğum kontrolü teknikleri kullanıp kullanmamalarına ilişkin bir araştırmada kullanmıştır. Yani kadınların gebeliği önleyip önlememe kararında bir fayda-zarar hesabı uyguladıklarını varsaymaktadır(21).

Nye ise, bireylerin uzun vadeli sonuçlar karşısında kısa vadeli sonuçları ve bedeller karşısında ödüllere ölçerek alternatifler arasında nasıl seçim yaptığını ilişkin bir dizi önerme oluşturmuştur. Nye, kadının çocuk yetiştirme davranışını (ücretli istihdam yerine) ebeveyn-çocuk ilişkilerini örnek olarak ele almaktadır. Geçmişte, ebeveynler, büyümekte olan çocuklarından yaşlılıklarında kendilerine bakıp destek olmalarını beklerlerdi. Bugün, ebeveynler, gelecekte hiçbir ödül ümit etmeden çocuk büyütme ve yetiştirmenin zor ve ağır bedellerini niçin yüklenmektedirler? Buna Nye'nin yanıtı şöyledir: Ebeveyn, çocuklarını yetiştirecektir, çocukların yetişkin bir insan olmaları ise, sosyal açıdan ebeveynlerine olan borçlarını ödeyecektir(22).

İzmir'in Bergama ilçesinde 18 yaşın üzerindeki kadın ve erkek bireylerden oluşan bir örneklem üzerinde yapılan mübadele kuramı ile ilgili araştırmaya göre, eş ve çocukla olan ilişkilerin, diğer ilişkilere kıyasla, kaynak mübadelesi bakımından simetri düzeylerinin en düşük olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, bireylerin çok derin ve yakın, ya da mahrem ilişkilerinde alınıp verilenlerin hesabını yapmaktan kaçındıkları ve tam bir simetri aramadıkları biçiminde yorumlanmıştır(23).

Özetle seçim ve mübadele kuramının en önemli özelliklerinden birinin bireysel yargıya özerklik vermek, toplumsal kurumların birikerek ilerleyen bilgisine ve etkisine önem vermemek olduğu söylenebilir. Mübadele modeli, toplumsal güçleri ve etkenleri, sadece bireysel karar vermeyi kolaylaştırıcı ya da engelleyiciler olarak dikkate almaktadır.

## Çatışma Kuramı ve Aile

Bilindiği gibi çatışma kuramları toplumun dengeli, uyumlu ve bütünlüştürmüş bir organik ve işlevsel bütün olduğu görüşünün karşıtı olarak gelişmişlerdir. Genel olarak çatışma kuramcılarının göre, toplumu oluşturan birim ve öğeler arasında sürekli bir çatışma ve çelişki vardır. Çatışmanın sürekliliği ve kaçınılmazlığı, toplumu oluşturan kişilerin, toplumsal grupların, kesimlerin ve sınıfların herbirinin nesnel koşullar içinde oluşan farklı çıkarları, özelemleri ve değer yargıları olmasından kaynaklanır(24).

Başlıca temsilcileri klasik anlamda Karl Marx(25), çağdaş anlamda ise George Simmel, Ralph Dahrendorf, Lewis A. Coser ve Pierre Van den Berghe olan çatışma kuramının temel kavramları, çatışma, rekabet, anlaşma, mücadele, kaynaklar, kıtlık, çıkarlar, değişme, güç ve sınıf'tır(26).

Çatışmayı, bireyler arasında birbirine uymaz farklı amaçları içine alan her türlü ilişki olarak tanımlayan R. Dahrendorf, tüm diğer kurumlar gibi, ailenin de bir çatışma yönetimi sistemi olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir(27).

Aileye uygulanan çatışma yaklaşımının temel varsayımları Jetse Sprey tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: (28)

1) İnsanlar, kendi çıkarlarına yönelimlidir ve bu nedenle diğerleri pahasına kendi çıkarlarını izleme eğilimindedirler.

2) Beşeri çevre, insanlar tarafından yaratılan düşünceler ve sembollerden ibaret olup semboliktir. Bu nedenle insanlar, yüksek sembolik hedefleri başarmayı bekler ve ümit ederler. Güç, prestij, ayrıcalık gibi sembolik şeyler için insan isteğinin sınırlarını bilmenin yolu yoktur. Başarıları, beklentileri ve ümitleri arasındaki ayrım, çatışmanın halihazırdaki kaynağıdır.

3) Rekabet, her sosyal ilişkiye içseldir.

J. Sprey'e göre, çatışma açısından aile sürecinin açıklanmasında aile uyumu bir problem olarak ele alınmalıdır. J. Sprey, uyum kavramı yerine işbirliği kavramını koymaktadır. Aile süreci, varolan farklılıkların kaldırılmasıyla değil, onların etkili bir şekilde yönetilmeleriyle ilgilidir, Sprey'e göre, aile çatışması, çatışan parçalardan birinin elenmesi, yok edilmesiyle

çözümlememelidir. Başarılı bir çatışma yönetimi gereklidir. Yani aileler çatışma ile birlikte yaşamayı öğrenmelidir(29).

Çatışma kuramına göre, çatışma sosyal sistemleri ve sosyal etkileşimi tahrip edici ve "kötü" olarak görülmemekte, çatışma, aile sistemleri ve evlilik etkileşimini de kapsayan, tüm sosyal sistem ve etkileşimlerin beklenen ve kabul edilen bir yönü olarak görülmektedir. Çatışma tahrip edici ve negatif olmaktan ziyade ilişkileri güçlendirebilir, değişmeyi zorlayabilir ve daha anlamlı hale getirebilir(30).

L. Coser de evlilik ile ilgili araştırmalarda genellikle çatışmanın olup olmadığına göre evliliğin devamının ortaya konduğunu (yani çatışmanın fazla olduğu evliliklerin devam etme olasılığı, olmayanlara göre daha düşüktür), bunun ise şu sorulara yol açtığını belirtmektedir: Çatışma davranışının yokluğunu düşmanca duyguların olmayışı ile ilişkilendirmek ve bu nedenle de evli çiftler arasında durağan bir uyumdan bahsetmek ne derece doğru bir varsayımdır? Belirli koşullarda evlilik çatışmasının ortaya çıkışı, eşler arasındaki ilişkilerin zayıflığından ziyade güçlülüğünü gösteremez mi? Bir başka deyişle bazı çatışmalar çıkmışsa, evlilik ilişkisinin daha sağlam bütünleşmesini beklemek sözkonusu olamaz mı? Çatışmanın varlığı, eşlerin, düşmanca duyguları ifade etmekte isteksiz olmadıklarını ve bu tür bir davranışın ilişkinin sağlamlığına zarar verebileceğinden korkmadıklarını gösterebilir(31).

L. Shornack, çatışma kuramı açısından ailenin ele alınışında en önemli kavramın "güç" kavramı olduğunu belirtir. Bireyler belli sonuçları (outcome) elde etmeyi hedefledikleri süreçlerde güç kaynakları alırlar. Güç kavramı, uyum (consensus) yokluğunu ifade eder. burada Clayton, ailesel güç tiplerini ücret gücü, baskı gücü, meşru güç, söz gücü ve uzmanlık-bilgi gücü olarak ayırmıştır. Eğer kadın çalışıyorsa ücret gücünün arttığı, eğer kocası çalışmayıp salt kendisi çalışıyorsa daha da fazla arttığı aile dinamiklerini hesaba katmaya yardımcı olabilir(32).

Randall Collins ise, aile organizasyonunu şiddete dayalı, durağan, cinsel sahiplenme biçimlerinden ibaret olarak tanımlar. Collins'in varsayımları şunlardır: 1) Cinsellik dürtüsü kadın-erkek



tüm insanlarda bulunur. 2) İnsanlar fırsat ortaya çıktığında baskı altına alacaklar, mümkün olduğu yerde baskıya direneceklerdir. 3) Erkekler kadınlardan fiziki olarak daha güçlüdürler, bu nedenle şiddeti kullanacaklardır(33).

Çatışma kuramının, aile alanına "haklar", "çıkarlar" ve "görüşme-sözleşme" gibi politik kavramları uygulayarak aile ilişkilerini politize eden bir ideolojiyi de yansıttığı vurgulanmaktadır(34).

Çatışma kuramı çerçevesindeki araştırmalar, evlilik ve ailelerin mutsuz, sürekli çatışma durumunda oldukları nosyonundan başlar. Eşlerin ve çocukların ilişkilerin rekabet ve çatışma yönünde algıladıklarını da varsaymaz. Düşmanlık zorunlu değildir. Bu yaklaşım çoğu kez boşanma, evlilik düzeni ve uyumu, karar verme gibi konuları incelemede kullanılmaktadır, bunlar aile yaşamının çatışmayı oluşturması en muhtemel alanlarından(35).

Scanzoni, karar verme bakımından en sık çatışma alanlarının para (onu kazanma ve harcama), çocuklar, arkadaşlar, akraba ve çevre olduğunu belirtmektedir(36).

Marxçı ekonomik çatışma perspektifinde aile, düşük ücretler vererek işçi sınıfını sömüren kapitalist sistemi desteklemeye hizmet etmektedir. Benzer şekilde ücretsiz ev işi ve çocuk bakımını (koca-eş tüm zamanını kapitalist işverene adanmış için) yerine getiren kadınları da sömürmektedir(37).

Bu çerçevede, çatışma kuramcıları, aileye eleştirel bir gözle bakmakta, işlevselcilerin öne sürdüğü gibi, ailenin bir liman-sığınak olmadığını belirtmektedir. İşlevselciler modern aileyi toplumun diğer birimleri ile denge içinde, pasif olarak görmekte, çatışma kuramcıları ise potansiyel ve güncel çatışma ile dolu bir sistem olarak görme eğilimindedir. Bireylerarası ilişkilerde, aile içinde ve toplumda kaçınılmaz bir olgu olarak çatışma, değişmeye yol açar (38).

Özetle aileye çatışma kuramı açısından yaklaşım, çatışmanın toplum açısından olduğu kadar aile açısından da kaçınılmaz olduğunu, çatışmanın ortadan kaldırılmasının değil düzenlenmesinin sözkonusu olduğunu vurgulamaktadır.

## SONUÇ

Toplumdan etkilenen bir kurum olarak aileye kuramsal yaklaşımların makro düzeyden mikro düzeye değin büyük bir çeşitliliği olduğu görölmektedir. Bu yazıda ele aldığımız mübadele ve çatışma kuramları, özellikle güç ve kaynak kavramları üzerinde odaklanarak ortak özellik göstermektedirler. Her iki kuram da aile içi süreçlere ağırlık vermekte, aile içi ilişkileri daha iyi anlayıp açıklayarak çözülememizi kolaylaştırmaktadırlar. Bu çerçevede, toplum-aile bağıntısı ihmal edilmemekte, genel toplumsal bağlamdaki mübadelenin ve çatışmanın aileye de yansıdığı vurgulanmaktadır.

## REFERANS NOTLARI

- 1) Bkz. ÖZEN, Sevinç, "Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar", **Seminer**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayını, İzmir, 1987, sf. 267-282.
- 2) HILL, R. ve D. Hansen, "The Identification of Conceptual Frameworks Utilized in Family Studies", **Marriage and the Living**, 22'den aktaran William Hays, "Theorists and Theoretical Frameworks Identified by Family Sociologists", **Journal of Marriage and Family**, cilt 39, 1977, sf. 59-66.
- 3) CHRISTENSEN, Harold, "Development of the Family Field of Study", H. Christensen, **Handbook of Marriage and the Family**, 1964'den aktaran W. Hays, agm, sf. 59-66.
- 4) SPREY, Jetse, "Current Theorizing on the Family: An Appraisal", **Journal of Marriage and the Family**, cilt 50, s. 4, 1988, sf. 875-890.
- 5) HAYS, William, yagm, sf. 59-66.
- 6) Bu hareket noktası ile ilgili bilgiler için bkz: BOTTOMORE, Tom R. Nisbet, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, V Yay., Ankara, 1990, sf. 465-466 (Kitapta exchange'in karşılığı alışveriştir).
- 7) ESHLEMAN, Ross, **The Family, An Introduction**, Allyn and Bacon, 1988, sf. 66.
- 8) FOA, V.G., "Interpersonal and Economic Resources", **Science**, cilt 171, sf. 345-351 Mübadele (Takas) Kuramının Sosyal Psikolojik Yorumu için bkz. Nuri Bilgin (Ed.), **Sosyal Psikolojiye Giriş**, E.Ü. Ed. Fak. Yay. No: 48, İzmir, 1988, sf. 174-205.
- 9) NOCK, Steven, **Sociology of the Family**, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1987, sf. 7.
- 10) ESHLEMAN, R., age, sf. 64.
- 11) NOCK, S., age., sf. 8-9.
- 12) NOCK, S., age, sf. 9-10.
- 13) ESHLEMAN, R., age, sf. 65.

- 14) ESERPEK, Altan, **Sosyoloji**, A.Ü. DTCF, Yayını No: 303, Ankara, 1981, sf. 117-118.
- 15) SHORNACK, L., "Exchange Theory and the Family", **International Social Science Review**, cilt 61, sayı 2, 1986, sf. 51-60.
- 16) Levi-Strauss, **Les Structures Elemantaires de la Parente**, Mouton, Paris, 1967'den aktaran SAYIN, Önal, **Aile Sosyolojisi**, E.Ü. Edebiyat Fak., Yayın no: 57, İzmir 1990, sf. 66.
- 17) Davis ve Goode'dan aktarın Shornack, agm, sf. 52.
- 18) Glen Elder, "Appearance and Education in Marriage Mobility", **ASR**, cilt 34, sf. 519-533'den aktaran Nock, S., age., sf. 10.
- 19) NOCK, S., age, sf. 10.
- 20) Bernard Murstein, **Who Will Marry Whom**, New York, 1976'dan aktaran L. Shornack, agm, sf. 53.
- 21) Kristin Luker, **Taking Chances: Abortion and the Decision not to Contracept**, Berkeley, University of California, 1975'den aktaran L. Shornack, agm, sf. 55.
- 22) Ivan Nye, "Choice, Exchange and the Family", Wesley Burr et el (eds), **Contemporary Theories about the Family**, New York:Free Press, cilt 2, 1979'dan aktaran L. Shornack, agm, sf. 56.
- 23) ALMIŞ, Özden, **Toplumumuzda Kişilerarası İlişkilerde Kullanılan Kaynaklar, Denklik Kuralları ve Takas Normlarının İncelenmesi**, E.Ü. Sosyal Bilimler Ens. Sosyal Psikoloji Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1991, sf. 75.
- 24) OSKAY, Ülgen, "Çatışma Kuramı Açısından İşlevselci Kuramın Eleştirisi", **Seminer**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., Sayı 2/3, 1983-84, İzmir, sf. 89.
- 25) Çatışma kuramının aile ile ilgili olarak tarihine bakıldığında, ilk olarak Friederich Engels'in **The Origins of the Family, Private Property and the State**'i görülür (1884). Johann Bachofen ve Lewis Henry Morgan'ın teorilerinden yola çıkan Engels, ailenin evriminde cinsel karmaşa dönemi, daha sonra incest tabusu ve anaerkil dönem ve ataerkil dönemden söz etmektedir. Bu teori ile Marx'ın sınıf çatışması teorisinin birleştiğini görmekteyiz.

- 26) ESHLEMAN, R., age, sf. 60.
- 27) SPREY, Jetse, "The Family as a System in Conflict", *Journal of Marriage and the Family*, cilt 31, 1969, sf. 700.
- 28) SPREY, J., "Conflict Theory and the Study of Marriage and the Family W. Burr, age'den aktaran Nock, age, sf. 11.
- 29) SPREY, J., yage, sf. 699-706.
- 30) ESHLEMAN, R., age, sf. 60.
- 31) COSER, Lewis, *The Function of Social Conflict*, The Free Press, New York, 1964, sf. 83-84.
- 32) SHORNACK, L., "Conflict Theory and the Family", *International Social Science Review*, cilt 62, sayı 4, 1987, sf. 156.
- 33) COLLINS, Randall, *Conflict Sociology*, New York: Academic Press, 1975, sf. 228-230'dan aktaran L. Shornack, agm, sf. 156.
- 34) SHORNACK, L., agm, sf. 163.
- 35) NOCK, S., age, sf. 12.
- 36) John Scanzoni-Letha Scanzoni, *Men, Women, and Change*, New York: McGraw Hill, 1976'dan aktaran, Nock, age, sf. 12.
- 37) ESHLEMAN, R., age, sf. 59.
- 38)ESHLEMAN, R., age, sf. 60.